

Lukácsi Kristóf, a hittudományok doktora. Az örmény, román, olasz, angol, görög és latin nyelv tudósa. Sok tudományos, történelmi és egyéb tanulmány szerzője. Az erdélyi örmények önálló püspökségéért folytatott küzdelme nem járt sikerrel Rómában. Saját költségén nyitott árvaházat Szamosújvárott, és végrendeletében minden vagyonát az árvákra hagyományozta. 1876-ban halt meg. (A Lukács-család kiemelkedő szerepet játszott az 1848-as forradalomban. A család egyik tagja Kossuth Lajos egyik bizalmi embere volt.)

Gajzágó Salamon, kiváló jogtudós, katona, tehetséges dramaturg. 1863-tól parlamenti képviselő, 1867-től az Országház elnök-helyettese, majd elnöke. 1870-től állami ellenőr.

Gajzágó Ferenc, jogász, 1881-től parlamenti képviselő, 1885-től legfőbb ügyész.

Molnár Antal (Hagatszpanjan-család), történész, publicista, képviselő, a „Szamosújvári tanulmányok” szerzője.

Simai Gergely (Smavonjan-család), parlamenti tag, különböző állami tisztségeket töltött be.

Novák Márton, Szamosújvár első országgházi képviselője, posta-és távközlési miniszter.

Bogdán Jakab (Haszaturjan), országgyűlési képviselő, 1887-ben halt meg.

Korbuly Bogdán, nagy magyar hazafi, 1840-től bécsi parlamenti képviselő.

Korbuly Zakariás, tanár, költő, festőművész. A 42 éves tanári pályafutása során két és fél ezer növendéke volt. A magyarok becsben tartják pedagógiája hazafias jellege miatt.

Sárosi Ferenc, jogi doktor, nyelvész és irodalmár. Igazságügy-minisztériumi szakértő.

Lászlóffy Antal, a jótékonyaságáról híres Lászlóffy Bogdán fia, aki 1758-ban kapott nemesi levelet Mária Teréziától. Antal magas állami tisztségek betöltője, 1874-ben halt meg.

Hecejan György, kiváló pedagógus, kinek 40 éves tanári munkássága alatt sok szegénysorsú és árva gyermek juthatott tudáshoz. Egész vagyonát, 40 000 forintot, jótékony célokra hagyta. 1889-ben, 64 éves korában halt meg.

Szongott Kristóf, az első magyar-örmény havilap szerkesztő-kiadója. Hat éven át szamosújvári gimnáziumi igazgató, a városi önkormányzat tagja, a városi takarékpénztár vezetőségének tagja, az örmény-katolikus Szt. István templom gondnoka, a Magyar Etnográfiai Egylet levelező tagja és ebben az örmény ügyek szószólója. 1843-ban született.

Kiss Ernő, generális, az 1848-as szabadságharc hőse, aradi vértanú.

A Magyar Királyi Hadseregben ma is sok örmény származású katona és tiszt szolgál, megőrizve fajtája fizikai, mentális és szellemi adottságait.

A magyarországi örményeknek saját, nemzeti lapjuk van, az „Arménia”, mely magyar nyelven jelenik meg 1887-től Szamosújváron.

A fenti adatokat a bécsi kiadású, örmény havilap, a „Handesz Amszoria” mechitarista szerkesztője, p. **Grigorisz Kelemkerjan** bocsátotta rendelkezésemre. A felsorolt egyének részletes életrajza ebben a lapban jelent meg 1892-ben.

(Oroszból fordította Kátainé Szilvay Ingrid)

Magda Neumann 1898-ban megjelent tanulmánya ezeket a neveket ismerteti. Könyv formában orosz nyelven 1990-ben jelent meg Jerevánban. Címe: Magda Nejman: Armjanye Kratkij ocserk ili isztoriji i szovremennovo polozsenyija.

** A könyv az 1898-ban Szentpétervárott megjelent német nyelvű „Neue Revue” című hetilap cikkeinek gyűjteménye*

* * *

Varga Gábor

Az Ararát üzenete

(2. rész)

„Én vagyok Meszrop Mastoc... Hazámat darabokra tépte az ármányos Bizánc és a perzsák birodalma. És se Nagy Tigran kardja, se Világosító Gergely keresztje és mécsese nem tudta megmenteni földünket mindaddig, amíg örmény nyelven, örmény betűkkel le nem írtuk a nevét...”

(Gevork Emin: Az örökkévalóság vándora)

„Örmény ábécé az 5. században az örmény nyelv számára kifejlesztett, és mindmáig használatban lévő írás. Valószínűleg jelentős görög ráhatással a perzsi Pahlavi-ábécéből származik. A helyi hagyomány

szerint az örmény ábécét az 5. század kezdetén *Meszrop Mastoc* találta fel, *Nagy Izsák* (Sahak), az örmény apostoli egyház legmagasabb vezetőjének, görögül Rufanosnak a kezdeményezésére. Az Izsák alapította fordítóiskola révén lett a Biblia az új írásra lefordítva. A legrégebbi fellelhető örmény dokumentumok a 9.-10. századból valók."

(The New Encyclopaedia Britannica, 15th edition, London, 2002)

„Én vagyok az a fiatal és öreg könyvmásoló, aki sötét kolostorcellában gyertyafénynél másoltam gondos betűkkel az életem nehéz időszakait megörökítő kéziratokat és könyveket. Kezem elenyész egyszer, de betűim fennmaradnak - mondtam, vigasztalást keresve azokban a komor napokban. És bár kezem porrá lett, betűim túléltek a századokat..."

(Gevork Emin: Az örökkévalóság vándora)

Már amikor nekiindultál a Matenadaran valóban impozáns lépcsősorának, illedelmesen fejet hajtva az örmény művelődés-történelem egyik nagy géniusza, a tanítványát oktató *Meszrop Mastoc* monumentális ülő-szobra előtt, tudtad jó előre, hogy nem mindennapi élményben lesz részed nemsokára. Vendéglátóid idejében felkészítettek az e látogatáshoz elengedhetetlenül szükséges tudnivalók özönével - azzal például, hogy a több mint kétszázévezres tételével, köztük a tizenegyezer felbecsülhetetlen értékű örmény - és ezer más (arab, perzsa, grúz, kínai) - nyelvű kéziratával a Matenadaran a világ egyik legnagyobb levéltára, az egyetemes kultúra olyan kincsestára, ahol a tárolási körülmények abszolút katasztrófa-biztosak. Az itt tárolt állomány az egyik legszebb bizonyítéka az egyetemes örménység összetartozás-tudatának - mégis amikor az örmény kultúra neves férfiai megörökítő óriás-szoborsort magad mögött hagyva betessékelődöttél az oszlopos főbejáraton, s a messzi Nyugatról érkezett fővendég tiszteletére (ezt is megélted!) az idő sárgította vászonlepedők sorra emelkedtek fel a betörésbiztos, több tucatnyi, nyolc-kilencszáz vagy éppenséggel ezer esztendő kódexet és kéziratot rejtő tárlók üvegei alól, egyszeriben végigborzongott rajtad valami egyedi tisztelet-érzés. Valami csak nagy-ritkán előadódó kultúra-áhítat... Az eléd táruló színpompás miniatúrák és iniciálék ugyanis olyan ritka egyvelegét nyújtották a nyugati és keleti ábrázoló-művészet ötvöződésének, a keresztény és mohamedán életszemlélet sajátos keveredésének, amit ezideig nem is tudtál elképzelni. A betűk perzsa származású indás díszítése éppúgy felismerhető volt ezekben a kéziratokban, mint ahogy azonosítani lehetett a kereszties hadjáratok Nyugat-Európájának kora-középkori emberábrázolását is. S amikor pedig a külön számokra kirendelt idegenvezetőnő ékes angolsággal sorolni kezdte a bemutatott Evangélium-kéziratok elkészítésének idejét: 887, 1038, 1211, 1224 - az első évszámra kétszer is rákérdeztél -, valami végtelen csodálat- és irigység-egyveleg lett úrrá a lelkeseden. Milyen különleges világ lehetett itt annakidején, futott keresztül agyadon hirtelen a gondolat, miféle egyedi társadalom-szerkezet, amely lehetővé tette egyáltalán ezen csodálatos mestermunkáknak az előállítását! Micsoda egyidejű kultusza uralkodhatott itt, ezen az időpróbálta kővidéken a hitnek és a szépnak! S ráadásul mindez mikor!... Az ezeréves örmény betűket silabizálva Károli Gáspár otthoni Biblia-fordító munkája jutott véletlenül az eszedbe a 16. század közepe-tájáról! Nos, nekik itt már az ötödik század első évtizedében saját örmény Bibliájuk volt! Akkor, amikor Hieronymus (alias Szent Jeromos) még csak a latin nyelvű Biblia, a Vulgata fordításával bajlódott!... Másfélezer év óta saját Biblia, saját írásbeliséggel! Hány nemzet tud széles e világon ilyen teljesítménnyel eldicsekedni?...

Amikor pedig a legelső örmény ősnymtatvány, egy 1512-ben Velencében előállított, megsárgult lapú könyvecske bemutatásával a metszett betűk világára került sor, a felsorolt adatok hallatán valósággal tátva maradt a szád: Lemberg-1616, Milánó-1621, Párizs-1633, Amsterdam-1660, Lipcse-1680, London-1736, Ecsmiadzin-1772, Madras-1772, Trieszt-1776, Szentpétervár-1781...

Micsoda egész világra kiterjedő szédületes szétrajzás! Micsoda görcsös igyekezet, hogy még a legkilátástalanabb diaszpóra-létben is az anyanyelvű kultúra és az ősi hit, az Írás és a Nyelv továbbadassék! S ugyanakkor milyen csodás egymás számontartása! Micsoda tudatosan művelt egymásra-figyelés!... Hát bizony, volna mit tanulnunk nekünk, a négy világtáj felé ugyancsak szétszórattatott magyaroknak, az itt példásan összegyűjtött könyvek és kéziratok sorsából. Bizony volna mit elsajátítanunk ennek a sziklához tapadt levéltárnak a példájából. Ha mást nem, legalább annyit, hogy a múlt értékeinek megbecsülése jövőnk nélkül nem létezik!..

- The culture remain! - szólalt meg melletted halkán, meghatódottságot látva, az egyik vendéglátónők:

- Everything remain!... Csak bölintani tudtál erre az otthon annyiszor lesajnált közhely-igazságra...

„Parázsra lelve hűlt hamu-mélyén,
Lángokat szítok, melengessenek,
Keltem enyéim, faggatom szépen,
S míg hű szavuk szól, megpihenhetek”

(Hamo Szahjan: Fáradt életem)

A májusi zápor pillanatok alatt elmosta a jereváni esti korzó forgatagát. A jobbára lehurbolt kocsik tülekedéséből álló autó-forgalom alig néhány perc teltevel látványosan lecsökkent, a járdák elnéptelenedtek, miközben az üzletek bejáratai, a napernyős vásárlókioszkok, a fedett buszmegállók zsúfoltságig teltek az alájuk-menekült bőrigázott járókelőkkel. A lezúduló esőcseppek nagyszemű hólyagokat pukkantgattak az aszfalt közepén, a hirtelen életre kelt alkalmi patakocskák megtáltosodott erővel törtek medret maguknak, az útszéli csatorna-rácsok pedig alig bírták magukba nyelni az odasodródó barnásszürke áradatot.

A hirtelen kiürült kerthelyiség hangszóróiból Charles Aznavour énekelt. A fák között kifeszített vetítővászon képszerűen is megjelenített világsztár a keresésről és a szerelemről, a hűségéről és a csalódásról, egyszóval az élet igazán nagy kihívásairól dalolt, fülbemászó dallamossággal, ideg-borzongtató hangon, egy-kettőre megtalálva a hallgató tudatalattijához a bejáratot. Igazán varázslatos este volt. Ha nem lettél volna tökéletesen tisztában azzal, hogy alig pár száz kilométerre vagy Teherántól, nagyon könnyen azt hitted volna, hogy Párizs valamely nyári mulatójában ért utol az ítéletidő. Köröskörül francia világmárkák fényreklámjai, az utcán az asszonyokon az európai divatházak ruhakreációi, a levegőben pedig a legszebb francia sanzonok egyedi dallamai. Mi ez, ha nem Európa?...

- *Look, Mr. Varga, twelve year ago I live in Moskau* - törte meg hirtelen a sanzon-melankólia hangulatot a melletted ülő vendéglátód, az Örmény Szabadalmi Hivatal negyvenvalahány éves elnöke, Armen Azyrian - *I was a verry successful business-man. I have a lot of money. I have a verry good finantial situation. But, but it was not enough. I was not in my country. My coutry is here. I am Armenian...*

Aznavour épp egy újabb slágerére tért rá, most épp Párizsról énekelt...

- *I don't no, if you can anderstend me: I like this country. I like this people. It is my home. It is my contry. Realy it is... I like Armenia...*

Nem válaszoltál semmit. Mit is lehetett volna erre a váratlanul kibuggyanó, szívből jövő vallomásra hirtelen mondani?... Egyszerűen csak megemelted a bronzszínű konyakkal félig töltött poharadat: - *For your country!*...

Folytatjuk

* * *

„Egyetlen ember sem elég gazdag ahhoz, hogy visszavásárolja a múltját.”

(Oscar Wilde)

„Az írott törvények olyanok, mint a pókháló: a gyengék és a szegények fennakadnak rajta, de a gazdagok és hatalmasok darabokra tépik őket.”

(Kr.e. 6. század)

* * *

*Balla Lóránt

A barokk Erdélyben

Európában már száz-százötven éve a barokk formái itatták át a közszellemet, az abszolutisztikus államelméletet, a gondolkodást s az irodalmat, sőt a 17. század végén a barokk már jócskán alkoholóban volt az öreg kontinensen, midőn Erdély - politikai és érzelmi okokból elég barátságatlanul - elfogadta a „barokk korszellem” megnyilvánulását az élet minden területén.

De Erdély nemcsak a barokkot méregette hűvösen, hanem általában mindenféle korhoz kötött újítást is: a gótikát román szellemben tompította és mérsékelte; a reneszánszt saját képére „gyúrta át”, s a barokkból is csak azt sajátította el, ami megfelelt kulturális-művészeti szellemének. Ám hogy végül Erdély a barokkot mennyire magáévá tette és megszerette, arról az egész „guberniumi kor” művészete fényes tanúbizonyságot nyújt: barokk templomok, kastélyok, városi paloták s egyszerűbb barokk lakóházak épültek,